

निर्णय पद्धती (Decision procedure) दिलेल्या विधानाकार सर्वतः सत्य, सर्वतः असत्य की नैमित्तिकता सत्यासत्य आहे हे ठरविण्याच्या पद्धतीला निर्णय पद्धत म्हणतात.

एकवाची विधान (Singular Proposition) : हे एखादी विशिष्ट व्यक्ती विशिष्ट गुणधर्मयुक्त आहे किंवा नाही हे सांगते

होकारात्मक एकवाची विधान (Affirmative singular proposition) : हे एखादी व्यक्ति विशिष्ट गुणधर्मयुक्त आहे हे सांगते.

नकारात्मक एकवाची विधान (Negative singular proposition) : हे एखादी व्यक्ति विशिष्ट गुणधर्मयुक्त नाही असे सांगते.

सामान्य विधान (General propositions) : हे वर्ग किंवा वर्गाविषयी प्रतिपादन करते.

व्यक्ती अचल (An Individual constant) : विशिष्ट व्यक्तीच्या नावांसाठी वापरले जाणारे चिन्ह.

व्यक्ती चल (An Individual variable) : कोणत्याही व्यक्तिसाठी वापरले जाणारे चिन्ह.

विधेय अचल (Predicate constant) : विशिष्ट विधेयासाठी वापरायचे चिन्ह.

विधेय चल (Predicate variable) : कोणत्याही विधेयासाठी वापरण्याचे चिन्ह.

विधानीय फलन (propositional function) म्हणजे अशी अभिव्यक्ती ज्यात किमान एक मुक्तचल असते किंवा चलाच्या जागी व्यक्ती अचल ठेवल्यावर विधान मिळते.

सरल विधानीय फलन (Simple propositional function) म्हणजे ज्यात विधान संयोजक नसते.

संमिश्र विधानीय फलन (Complex Propositional function) ज्या विधानीय फलनात विधान संयोजके असतात त्यांना संमिश्र विधानीय फलन म्हणतात.

मुक्त चर (Free variable) म्हणजे असा चर जो संस्थापकाच्या व्याप्तीक्षेत्राच्या बाहेर असतो.

बद्ध चर (Bound variable) जो चर संख्यापकाच्या व्याप्ती क्षेत्रात येतो त्या चराला बद्ध चर असे म्हणतात.

उदाहरणीकरण (Instantiation) विधानीय फलनापासून चलाच्या जागी अचल ठेवून एकवाची विधान मिळविण्याच्या प्रक्रियेला उदाहरणीकरण म्हणतात.

संख्यापन किंवा सामान्यीकरण (Quantification or Generalization) विधानीय फलकापासून सामान्य विधान मिळविण्याच्या प्रक्रियेला संस्थापन किंवा सामान्यीकरण म्हणतात.

निरीक्षण (Observation) निरीक्षण म्हणजे विशिष्ट हेतू ठेवून जाणीवपूर्वक निवडलेल्या घटनांचे अवलोकन होय.

अवलोकन (Perception) म्हणजे आपल्याला दिसणाऱ्या मूर्त वस्तू आणि घटना यांची जाणीव होणे.

प्रयोग (Experiment) संशोधकाने नियंत्रित परिस्थितीत केलेले निरीक्षण म्हणजे प्रयोग होय.

अपनिरीक्षण (Mal - observation) इंद्रियसंवेदनाचा चुकिचा अर्थ लावला असता अपनिरीक्षण घडून येते.

परिवर्तन (Conversion) अव्यवहित अनुमानाची अशी प्रक्रिया ज्यात आधार विधानाचे विधेयपद हे निष्कर्ष विधानाच्या उद्देश्यपदाच्या जागी लिहिले जाते.

प्रतिवर्तन (Obversion) अव्यवहित अनुमानाची अशी प्रक्रिया ज्यात आधार विधानातील उद्देश्यपद निष्कर्षातही जसेच्या तसे कायम राहते परंतु निष्कर्षातील विधेयपद मात्र आधार विधानातील विधेयपदाशी व्याघाती असते.

पद (Term) असा शब्द किंवा शब्द समूह जो तार्किक विधानातील उद्देश्य किंवा विधेयाच्या स्वरूपात असतो.

अनुमान (Anumana) असे ज्ञान की जे दुसऱ्या ज्ञानाच्या अनुषंगाने येते.

प्रतिज्ञा (Pratijna) न्याय संवाक्यातील 'सिद्ध करावयाचे विधान'.

हेतू (Hetu) न्याय संवाक्यातील 'विधानाच्या सिद्धतेचे कारण'.

उपनय (Upanaya) व्याप्ती संबंध प्रस्तुत वस्तुस्थितीला लागू करणारे विधान.

निगमन (Nigaman) निष्कर्ष सिद्ध केला जातो.

व्याप्ती (Vyapti) सार्वत्रिक सहअस्तित्वाचे ज्ञान

पक्ष (Paksha) न्याय संवाक्यातील साध्यपद

(Sadhya) The Major term is Nyaya Syllogism.

लिंग (Ling) न्याय संवाक्यातील मध्यमपद

संदर्भ ग्रंथ

इंग्रजी

Symbolic Logic Irving M. Copi. Fifth Edition July, 1997

Introduction of Logic. I. M. Copi

wwscribes.com/doc1768some-stories about popular inventions and Discoveries

Elementary Logic. K. T. Basantani, First Edition September 1995.

Irving M. Copi, Carl Cohen, Priyadarshi Jetli and Monica Prabhakar. Thirteenth Edition 2009

The six ways of knowing by D.M. Datta.

The problems of philosophy by S. Chatterjee.

An introduction to Indian philosophy by S. Chatterjee and D. Datta.

A history of Indian philosophy Vol. 1 by S. Dasgupta.

मराठी

सुगम आकारिक तर्कशास्त्र - कावणे आणि गोळे

आकारिक तर्कशास्त्र - मे. पु. रेगे

तर्करेखा - डॉ. बारलिंगे, डॉ. मराठे

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - इयत्ता १२ वी तर्कशास्त्र

तर्कविद्या भाग १ व २ - बी. आर. जोशी, ई. आर. मठवाले, एस. व्ही. कुलकर्णी

हिंदी

(१) निगमन तर्कशास्त्र - केदारनाथ तिवारी

(२) सरल निगमन तर्कशास्त्र - अशोककुमार वर्मा